

DIMITRIE GĂLĂTESCU, *ȚARA MEA ȘI VIAȚA MEA CONSEMĂRI, BUCUREȘTI, 1985 (FRAGMENT) (I)*

ȘTEFAN PURICI

Dimitrie Gălătescu, *My Country and My Life. Records, Bucharest, 1985 (Fragment) (I)*

(Abstract)*

The fragment from the memoirs in the manuscript written by the Bukovinian Dimitrie Gălătescu reproduces the events in which the author was involved in the '30s and '40s of the 20th century. The author presents events, characters and places related to his studies at the "Aron Pumnul" High School in Chernivtsi and the "Carol I" National College in Craiova. Dimitrie Gălătescu describes how he perceived and was affected by the USSR occupation of Chernivtsi, the illegal crossing of the new Soviet-Romanian border and the enrollment at the Faculty of Law at the University of Bucharest. Full of drama are the pages where young Dimitrie recounts his brief encounter with his parents and his status as "deserter". Many details are given about the training period at the School of Infantry for Reserve Officers in Ploiesti. This traineeship and the perfect mastery of the German language have shaped Dimitrie Gălătescu's subsequent military course.

Keywords: Bukovina, Ostrița, family, Lyceum, Army, refugee, deserter, military service.

Oricât de paradoxal ar părea, în cele peste 60 de mii de titluri de studii, articole, cărți privitoare la Bucovina, ponderea memorialisticii este extrem de redusă. Situația are o explicație dublă: numărul manuscriselor întocmite și păstrate în diverse fonduri publice sau personale nu este foarte mare, unele dintre ele fiind într-o stare precară și greu lizibile, iar din cele păstrate și identificate doar o mică parte a văzut lumina tiparului. Totuși, rolul lor în cunoașterea trecutului nu poate fi ignorat, mărturiile contemporanilor (prin intermediul jurnalelor, notițelor, memoriilor etc.) aducând detalii pe care de cele mai multe ori nu le găsim în actele și în cronicile oficiale, contribuind la conturarea unei imagini a perioadei descrise în culori mult mai bogate decât s-ar putea realiza doar pe baza izvoarelor documentare. În acest context, amintirile bucovineanului Dimitrie Gălătescu¹, acoperind

* Traducere: Ștefan Purici.

¹ Dimitrie Gălătescu este autorul unui alt manuscris, redactat câțiva ani mai târziu: *Drumuri pe zăpadă. Consemnări* (București, 1988, 248 p.), pe care Vasile I. Schipor l-a pregătit pentru tipar,

Analele Bucovinei, XXVII, 1 (54), p. 311–330, Rădăuți – București, 2020

două epoci istorice cu regimuri politice diferite (perioada interbelică, cu regimul monarhiei parlamentare, anii celui de-al Doilea Război Mondial, cu regimurile autoritare ale lui Carol al II-lea și Ion Antonescu, și perioada postbelică, cu regimul totalitar comunist), sunt extrem de interesante din perspectiva studierii fenomenelor integrării, adaptării, rezistenței, înfruntării sau compromisului pe care le putem urmări în relația între individ și regim, între om și colectivitate, între cetățean și stat. Rândurile așternute pe hârtie la începutul anilor '80 ai secolului al XX-lea² reproduc momente în care tinerii sau vârstnicii, copiii ori femeile acționează sau nu reacționează în condiții de normalitate, dar și în circumstanțe de stres social, de pervertire a valorilor democratice, de golire de substanță a structurilor comunitare. Este o „oglinză” în care ne putem privi și evalua, postându-ne în situațiile prin care a trebuit să treacă un om, o familie, o comunitate, o națiune, omenirea...

*
* *

Autorul memoriilor – Dimitrie Gălătescu – s-a născut la 1 mai 1920, în comuna Ostrița, județul Cernăuți, pe malul drept al râului Prut, în familia lui Ion († 24.06.1955) și Ioana († 1967) Galatiuc, din cotul Ocop³. Numele „Gălătescu” a fost preluat ulterior, în preajma celui de-al Doilea Război Mondial, când membrii familiei Galatiuc au optat pentru modificarea numelui de familie⁴. Cu noul nume, aceștia apar în documentele vremii după anul 1940. Educați într-o familie cu șapte⁵ copii (cinci băieți: Ilie, Vasile, Gheorghe, gemenii Costică și Dimitrie, și două fete: Maria și Veronica), Dimitrie și fratele său geamăn, Constantin, au urmat primele patru clase în școala din satul natal. Potrivit amintirilor lui Mihai Ciornei, colegul lor de clasă, cei doi gemeni erau copii liniștiți, învățau foarte bine, fiind ajutați de frații mai mari și bucurându-se de educația temeinică primită de acasă⁶. Casa lui Dimitrie Gălătescu – mare, acoperită cu tablă – a rezistat până în anul 1945, când a fost demolată pentru nevoile autorităților sovietice⁷.

În perioada interbelică, comuna Ostrița a făcut parte din Plasa Cosminului, județul Cernăuți. Potrivit Recensământului populației din anul 1930, în localitate

publicându-l în patru părți: „Dimitrie Gălătescu, un autor bucovinean necunoscut și manuscrisul lucrării sale închinat satului Ostrița”, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XVII, nr. 2 (35), 2010, pp. 529–565; anul XXVIII, nr. 1 (36), 2011, p. 225–253; anul XIX, 1 (38), 2012, pp. 175–204; anul XX, nr. 2 (41), 2013, pp. 609–628.

² La finalul textului, Dimitrie Gălătescu trece data: „București, 27 decembrie 1984” – n. ed.

³ Ocop – din limba rusă, tranșeu. Denumirea acestei părți de sat se datorează tranșeelor săpate în anii Primului Război Mondial, pe terasele situate pe malul drept al râului Prut.

⁴ Informație confirmată de Maria a lui Gheorghe Pasniciuc (născută în anul 1919), din Ostrița, raionul Herța. Înregistrare realizată în data de 13 mai 2010.

⁵ În total, familia Gălătescu a avut nouă copii, însă doi copii au murit de mici, fiind înmormântați în cimitirul din Ostrița, alături de bunicii lor.

⁶ Mihai a lui Nicolai Ciornei (născut în 1920), din Ostrița, raionul Herța, înregistrare realizată în ziua de 3 iunie 2010.

⁷ Informație obținută de la Elena Harabagiu (căsătorită Todorean), născută în anul 1927, din Ostrița, raionul Herța, confirmată și de Mihai Ciornei (vezi nota 4). Înregistrare realizată în data de 24 mai 2010.

au fost înregistrate 2 107 persoane, din care 2 064 s-au declarat de etnie română, 15 – ucraineană, 11 – evreiască, 9 – poloneză, 7 – germană, 1 – rusă⁸.

După al Doilea Război Mondial, Ostrița a făcut parte din raionul Cernăuți, apoi Hliboca și, în final, Herța. Recensământul din anul 1989 consemna în Ostrița un număr de 3 224 de locuitori, din care 2 641 au fost trecuți la categoria de etnici „moldoveni”, 324 de români, 205 ucraineni, 42 de ruși, 5 poloni și 7 de alte etnii⁹. În cadrul Recensământului din anul 2001, în Ostrița, din cei 3 686 de locuitori, 3 436 de persoane s-au declarat vorbitoare de limbă română ca limbă maternă, 183 – ucraineană, 34 – rusă, 19 – „moldovenească”, 5 – armeană, 3 – poloneză, 2 – „evreiască”, 2 – maghiară, 1 – bielorusă, 1 – altă limbă¹⁰. În urma reorganizării administrative operate în anul 2017, satul Ostrița a devenit centrul comunei omonime, în cadrul căreia s-au reunit localitățile: Bănceni, Godinești, Horbova, Lucovița, Mamornița, Mamornița Vama, Ostrița și Țureni. Comuna are 85 km² și peste 11 500 de locuitori.

Dimitrie Gălătescu, autorul acestor memorii, a urmat primele patru clase în școala primară din Ostrița, iar apoi s-a înscris la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, în cadrul căruia a urmat ciclul gimnazial (clasele I–III). La începutul clasei a IV-a, Dimitrie a participat la un concurs de burse pentru Colegiul Național „Carol I” din Craiova, în cadrul căruia au fost înființate, suplimentar, două clase paralele, cu elevi bursieri din mai multe licee din țară. Astfel, din toamna anului 1935, Dimitrie a studiat timp de doi ani de zile în această prestigioasă instituție de învățământ din Oltenia. Ultimele clase de liceu (VI–VIII) au fost parcurse în cadrul Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți, examenul de bacalaureat fiind susținut în luna iunie 1940.

În vara anului 1940, viața liniștită și așezată a bucovinenilor a fost tulburată de evenimentele generate de acțiunile anexioniste ale Uniunii Sovietice. După ocuparea părții de nord a Bucovinei de către U.R.S.S., în iunie 1940, pentru Dimitrie Gălătescu, proaspăt absolvent al Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți, au început peripețiile și peregrinările, la care s-au adăugat dramele membrilor familiei sale.

În iulie 1940, Dimitrie a trecut clandestin granița și ajunge în Craiova, unde se întâlnește cu fratele său, Gheorghe, aflat la Centrul de instrucție al artileriei. S-a înscris apoi la Facultatea de Drept de la București. În august 1941, a revenit la Ostrița, iar în septembrie pleacă la Iași, unde se va înscrie la Facultatea de Medicină. În noiembrie 1941 a fost recrutat, fiind trimis la Școala de ofițeri rezervă infanterie la Ploiești. Fiind vorbitor de limbă germană, în iunie 1942, Dimitrie a fost trimis în Germania, unde a urmat un program de pregătire în cadrul unei unități de vânători de munte. La începutul anului 1943 este trimis pe front, ajungând în

⁸ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. II, partea I, București, 1938, pp. 120–121.

⁹ *Распределение населения Черновицкой области по полу, возрасту, образованию, национальности, родному языку, источникам средств существования, размеру семей и жилищным условиям (по переписи 1989 г.)*, Черновцы, 1990, p. 8.

¹⁰ <http://pop-stat.mashke.org/ukraine-census-2001-lang/cernivecka.htm> (6 februarie 2020).

Peninsula Scandinavică, în apropiere de Murmansk. După o jumătate de an de front și de pregătire militară, revine în Austria, la Innsbruck și Mittenwald, unde, timp de opt luni, are noi stagii de pregătire. În luna august a anului 1943 se întoarce, pentru scurt timp și pentru ultima dată în viață, la Ostrița. În iunie 1944, după finalizarea pregătirii și susținerea cu succes a examenelor, Dimitrie este trimis în România, devenind apoi instructor la Corpul Vânătorilor de Munte. Odată cu încheierea războiului, se reînscris la facultate (Facultatea de Drept a Universității din Cluj), continuându-și cariera militară. Este instructor de schi pentru vânătorii de munte, întâi la Cluj, apoi la Baia Mare, de unde, la începutul anului 1954, este trecut în rezervă. După multă așteptare, în vara anului 1954 reușește să se încadreze la Banca de Investiții din Baia Mare. În anul 1955, devine student la Facultatea de Științe Economice a Institutului de Științe Economice și Planificare din București. Totuși, din aceleași motive politice din care a fost scos din armată, la finele anului 1958 i s-a desfășurat contractul de muncă la Banca de Investiții. A părăsit Baia Mare și a ajuns la București, finalizând cu succes anul IV de facultate, dar era fără vreun loc de muncă și fără surse de venit. În iulie 1959, îi surâde norocul și este angajat la Casa de Economii și Consemnațiuni Răcari, din localitatea Găiești, județul Dâmbovița. După un stagiu de șef de agenție la Agenția CEC Buftea (1962), a fost încadrat ca șef serviciu financiar la Institutul de Cercetări Chimico-Farmaceutice din București. În a doua jumătate a anilor '60, reușește să ocupe un post de inspector la Banca Română de Comerț Exterior în București. A locuit în București, fără să mai fi avut ocazia să-și vadă locurile în care a copilărit, până în momentul în care Dumnezeu l-a luat la cele veșnice, în octombrie 1992, fiind înmormântat în cimitirul din Breaza, județul Prahova.

Cuvintele așternute cu grijă pe hârtie de Dimitrie Gălătescu conturează adevăratul profil al personalității sale, caracterul uman care a marcat întreaga lui viață: „În toți acești ani, n-am știut decât să pun pe primul plan misiunea și serviciul pe care-l aveam, datoria față de instituția căreia m-am consacrat cu totul, chiar și în cele mai importante momente din viață punând pe primul loc datoria [...]. Nu mi-a fost niciodată frică de muncă cinstită și corectă, oricât de istovitoare ar fi fost ea; munca și omenia, cinstea și perseverența, acestea duc la înfrângerea oricăror greutăți și dau în mod incontestabil satisfacția roadelor unor recolte bogate”.

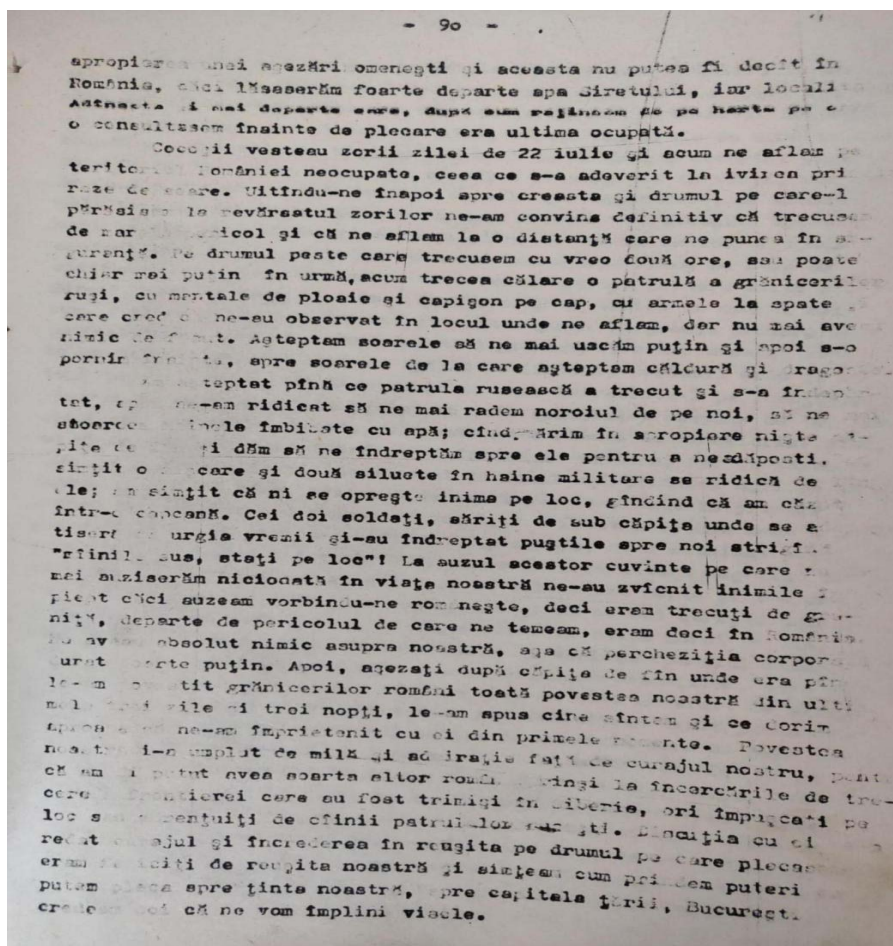
*
* *

Textul supus atenției cititorului a fost reprodus pe baza unei copii (a treia, a patra?) a manuscrisului dactilografiat de Dimitrie Gălătescu pe coli de hârtie de dimensiunea A4, cusute și copertate cu carton albastru. Exemplarul a fost donat de domnul Florea Doros, din Timișoara, domnului Ion al lui Ștefan Mihaesi, din Ostrița. Grație bunăvoinței acestuia din urmă, am intrat în posesia manuscrisului, în vederea pregătirii lui pentru tipar.

Textul autorului a suferit intervenții minore, care au constat în folosirea ortografiei contemporane aprobate de Academia Română, pentru a crește accesibilitatea demersului memorialistic. Am completat tacit aparatul critic cu elementele

bibliografice lipsă; am notat comentariile și clarificările de rigoare pe care le-am evidențiat cu „n. ed.”; am plasat, între paranteze pătrate, cuvintele pe care le-am adăugat.

Calitatea dactilografierii (amprenta rămasă pe coală în urma folosirii hârtiei copiative indigo) nu a fost întotdeauna acceptabilă (vezi fotografia nr. 1). Din acest motiv, între paranteze pătrate, cu puncte de suspensie, am marcat porțiunile (cuvinte, propoziții etc.) ilizibile.

Fotografia nr. 1. Pagina 90 a manuscrisului lui Dimitrie Gălătescu.

„De ce m-ați dus de lângă voi,
De ce m-ați dus de-acasă?
Să fi rămas fecior la plug,
Să fi rămas la coasă”.

(Octavian Goga)

PARTEA II¹¹

1. Ai carte, ai parte

„Ai carte, ai parte”, așa ne spunea mama, o deosebit de înțeleaptă și neasemuit de greu încercată femeie, mamă a nouă copii, rămasă singură cu ei pe toată lunga perioadă a războiului cel mare, greu și pustiitor, ea însăși abia scăpată din ghearele morții, fiind prinsă în agonia unui tifos exantematic când mulțimea bolilor aduse cu frontul a făcut ravagii în satul nostru, deoarece acesta a fost, timp de vreo șapte¹² ani, zonă de operații de război, lupte și hărțuiri între toate armatele, hoardele și bandele înarmate în Bucovina anilor 1914–1918.

Mama, femeie foarte conștientă de greutățile pe care le are omul sărac nevoit să trăiască din munca câmpului, în arșiță, în vânt sau viscol, nu voia ca noi să ajungem niște sărântoci; pentru că asta ne-ar fi fost soarta în urma împărțirii averii părintești pentru noi, frații, ce abia ar fi ajuns doar pentru cele două fete și unul din băieții care urma să rămână acasă lângă părinți, ca sprijin pentru bătrânețile lor. De aceea ne dădea mereu de exemplu pe frații ei, unchiul nostru Dimitrie – profesor, și Simion [Rusceac] – învățător, care au plecat de acasă în urma morții mamei lor, bunica noastră, când mama avea doar cincisprezece ani; printr-o muncă asiduă, îndurând lipsuri, foame și frig, ei au învățat și au ajuns „domni”, în loc să rămână acasă, să lucreze din greu la câmp, poate chiar în parte pe ogoarele altora. Așa i-a sfătuit mama și pe frații mei mai mari, pe Gheorghe și Vasile, care, la vârsta de numai 10 ani au luat calea orașului, au intrat la liceu cu toate lipsurile îndurate, de-acum erau studenți când noi, eu și fratele meu geamăn, Costică, am început școala primară.

De cum am început școala, de cum am învățat a scrie și a citi, mama ne cerea să-i povestim tot ce învățăm, să le spunem povești, ei și surorilor noastre care în nopțile lungi de iarnă torceau sau urzeau ca să ne facă nouă, la toți, îmbrăcăminte și lor, zestre de măritat.

La noua noastră școală primară, căci mai era una veche în centru, la vreo patru kilometri depărtare, care avea numai una din cele două săli de clasă terminată, nu aveam învățători, ci unul singur pentru toți copiii de toate clasele și acesta [stătea] cel mult un an de zile, pentru că la anul viitor venea altul și el, la rândul lui, cu gândul la locul unde dorea să se mute în anul următor.

Dacă nu ne-am fi străduit singuri la învățătură și n-am fi fost ajutați de sora noastră mai mare, Veronica, absolventă a școlii din centru, nici n-am fi putut candida la liceu.

La examenul de admitere la liceu am fost duși cu căruța, eu și fratele meu, Costică; eram frumos îmbrăcați, ca de sărbătoare, dar desculți, fiindcă nu era încă

¹¹ Fragmentul extras din manuscris (și pe care noi îl tipărim în două părți) se întinde de la pagina 68 până la pagina 118.

¹² Așa este consemnat în manuscris. În realitate, în Bucovina s-au purtat lupte între armatele celor două tabere (Puterile Centrale și Puterile Aliate) mai puțin de patru ani – n. ed.

timpul de opinci, iar altceva nu aveam; mama ne spunea că ne cumpără papuci dacă reușim la examen, altfel acasă puteam sta și desculți sau cu opinci. Se uitau chiorâș copiii de „domni” la noi, dar noi nu ne prea sinchiseam, pentru că așa ne era portul și nu eram domnișori de oraș. Lucrarea scrisă la limba română am dat-o cu profesorul doctor Nicolae Tcaciuc-Albu¹³ și se intitula „O zi frumoasă din viața mea”, dându-ne multă bătaie de cap, deoarece nu știam care ar fi putut fi aceea, căci noi, în afară de sărbătorile de Crăciun, Bobotează sau Paști, cu ciocnitul ouălor în curtea bisericii, nu aveam alta.

A observat profesorul că noi ne frământăm mintea cu hârtia albă din fața noastră și „întingeam” degeaba tocul în călimara cu cerneală, fără să scriem nimic; atunci a venit lângă noi, ne-a mângâiat cu mâna sa frumos mirositoare pe capul proaspăt tuns „numărul unul” cu mașina lui Vasile Cazac, întrebându-ne ce vrem să scriem, la care noi i-am răspuns că nu știm ce am putea scrie pentru că la noi și Paștele și Crăciunul sunt la fel de frumoase; dar, am zis noi, mai avem și hramul de la Sfânta Maria. Atunci, el ne-a întrebat cum este la hram și după ce i-am povestit cât de mult îl așteptam, cum vine muzică adusă de departe, de la Rachitna tocmai, de dincolo de Boian, și că ține trei zile, blând și binevoitor el ne-a îndemnat să scriem tot ce tocmai i-am povestit, dar nu prea mult; iar noi i-am sărutat mâna, pe care el a tras-o cu grabă, spunându-ne să fim cuminți și să scriem frumos.

În timpul clasei întâi, pe care am urmat-o la Liceul nr. 1 „Aron Pumnul” din Cernăuți, am locuit la o gazdă, pe strada Stufăriei nr. 1B, la doamna Ordza, pe care nu știm cum și cine a găsit-o; atât știu doar, că la 14 septembrie am fost duși, eu și fratele meu, Costică, cu căruța de fratele mai mare, Iliuță, care, după ce a descărcat în grabă merindele pentru o săptămână, ne-a lăsat și a plecat vârtej acasă, căci voia să ajungă la hram, la Cozmin [Valea Cosminului]. Rămași singuri, într-o casă străină pe care n-o mai văzusem niciodată, mai întâi am început să plângem și să ne ascundem prin grădină, căci, dacă portița de la stradă n-ar fi fost încuiată, am fi ieșit și am fi plecat înapoi acasă, pe jos, căci până seara am fi ajuns.

Domnul Ordza, fost secretar la un notar public, acum pensionar, ne-a observat din verandă cum noi stăteam în grădina cu câțiva pomișori, ținându-ne de mână și plângând. Bătrânul domn Ordza, [căruia] se vedea că-i plac copiii, pentru că el nu a avut parte de ei nici de la prima soție, nici de la a doua, gazda noastră de acum, a venit binevoitor spre noi și cu blândețe ne-a stârnit la vorbă, ne-a întrebat dacă ne place grădina lui, dacă noi avem acasă grădină cu pomi, ce fructe ne plac mai mult și așa, încetul cu încetul, ne-a dus în casă, unde ne-a arătat odaia noastră, pătuțul de fier acoperit cu o mică cuvertură, ligheanul și cana de apă, care ni s-a părut tare frumoasă pentru că era din lut smălțuit și era împodobită cu flori rujenchi [roz], ca trandafirii noștri de la fântână.

Căsuța gazdei era destul de frumoasă, avea două camere cu geamurile la stradă, adică spre câmp, pentru că peste drum era un câmp, iar mai încolo, vreo

¹³ Istoric literar, traducător; doctor în Litere (Universitatea din Cernăuți, 1920); profesor la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (din 1918) și inspector școlar al județului Cernăuți (1918–1926, 1927–1929) – n. ed.

două case. Cămăruța noastră avea geamul spre curtica cea mică, unde era magazia de lemne și coliba lui Piky, cățelul, care ne-a primit cu bucurie, căci avea și el de-acum tovarăși de joacă. Strada noastră, strada Stufăriei, era ultima stradă ce se desprindea pe partea stângă din lunga stradă a Munteniei, fostă a Câmpului, ce ducea până la aeroport, dar nu era circulară decât până la linia ferată, noi fiind peste linie, și care apoi se continua cu o mlaștină cu stuf, de unde i-a și venit numele. Pe strada Munteniei circula până la linia ferată, nu departe de casa domnului Ordza, un autobuz din centru.

Ceea ce ne mira pe noi era faptul că în casă, chiar și în cămăruța noastră, care era cameră de trecere spre cele două de la stradă, nu era nicio lampă, ci de tavan atârna o sârmă de care era prins un bec care se aprindea când gazda învârtea de un șurub fixat pe perete, lângă ușă. Cu toate că noi nici nu ajungeam până la acel șurub, gazda ne-a spus că noi nu avem voie să umblăm acolo, căci ne poate curenta. Bineînțeles că noi nu știam ce era aceea, dar am fost ascultători și preferam să stăm pe întuneric.

Liceul nr. 1 „Aron Pumnul”, fostul „k. k. Obergymnasium”, la care elevul Mihai [Eminescu] din Botoșani l-a cunoscut pe Aron Pumnul, căruia acesta i-a dedicat la moarte una din primele sale poezii, era situat în plin centrul orașului, în spatele Primăriei, și se prezenta sub forma unui patruleter, trei dintre aripile sale având și etaj, mai puțin sala de gimnastică, adăugită ulterior, iar spatele curții, închisă cu gard de fier, dădea spre Banca Națională.

Domnul Ordza ne-a dus la liceu timp de o săptămână, până ce am învățat bine drumul, dar mai ales pentru că în drumul nostru treceam pe lângă internatul de băieți români de pe strada Mărășești și ne luam după dâșii până la liceu, uitând de casă, mulți dintre aceștia fiindu-ne colegi de clasă.

În drumul nostru spre școală, treceam prin Piața Unirii, unde se afla Primăria și Monumentul Unirii; pe aici circulau tramvaiele care coborau de pe strada Regina Maria, în viteză, scârțâind așa de tare încât ne temeam să nu scape frânele și să dea peste noi, să ne omoare, din care cauză așteptam până ce treceau ele, apoi ne încumetam și noi și o luam spre liceu. De multe ori întârziam, căci nu avea nimeni ceas, doar domnul Ordza avea unul de buzunar, de pe vremea austrieșilor. Când intram în clasă, prima oră era începută de acum, nu mai găseam loc să ne așezăm sumanele la cuier; toată clasa izbucnea în râs, noi rămâneam cu sumănelele în mână, nemaivând loc unde să le așezăm, căci rareori câte vreun coleg, fiu de „domn”, se urnea să ne facă și nouă loc; de cele mai multe ori trebuia să ne ajute profesorul, și asta, spre uimirea colegilor, care aveau un nou subiect de discuție în prima pauză.

Învățământul era destul de anevoios pentru noi, care aveam cunoștințe destul de sumare de la școala noastră din sat, iar acasă nu avea cine să ne ajute, căci gazda noastră nu știa nici să vorbească bine românește, cât despre frații noștri, care se aflau studenți pe la cămine, aceștia veneau rar pe la noi, pentru că aveau și ei de învățat și pentru că gazda noastră locuia atât de departe față de centrul orașului. Mai ales cu limba franceză ne descurcam foarte greu, nu înțelegeam mai nimic nici

la ore, nici din carte; cât despre pronunția noastră, mi-aduc aminte că stârnea râsul general al domnișorilor cu doică și meditator, încât, de ciudă și obidă, eu și fratele Costică plângeam amândoi în closet, nu mai știam ce să facem și abia așteptam vacanța de Crăciun să ajungem acasă, să-i spunem mamei cât de greu ne este, deși știam că nici ea nu ne putea ajuta cu nimic și că ne va trimite înapoi la școală, așa cum făcuse și cu fratele Vasile.

Bucățica de pâine uscată pe care o aveam de acasă în ghiozdan o mâncam tot la closet, feriți de văzul colegilor, care mâncau franzelă albă cu unt, șuncă, salam și alte bunătăți, sfidându-ne pe noi, copiii de țărani, ba chiar strâmbându-se la noi de ne podidea plânsul.

Bun a fost cu noi primul nostru profesor de franceză, tânăr, Barbu Slușanschi¹⁴, care ne era și diriginte și care îi cunoștea pe frații noștri. Dar cum orice fericire nu ține prea mult, el ne-a părăsit în primul trimestru, plecând la specializare la Paris, iar noi am rămas plângând după el, pentru că nu mai aveam pe nimeni care să ne privească cu oricât de puțină bunăvoință.

Mulți dintre profesori erau cei care predaseră la vechea școală austriacă, unii chiar străini de nația noastră, de o exigență și severitate prusacă. Dacă față de copiii orășenilor se abțineau de la manifestarea acestei severități, apoi copiii de țărani sau de alte categorii sociale, mai umile, reprezentau terenul propice asupra căruia își manifestau principiile pedagogice. Așa se explică faptul că mulți copii de țărani de la noi din sat, inteligenți și foarte dotați, au părăsit școlile superioare de la oraș, primii ani de școală fiind foarte greu de suportat; numai cei foarte curajoși și răbdători au putut continua școlile, terminându-le cu bine. Severitatea excesivă, corectitudinea și punctualitatea erau întreținute în acest liceu de însuși directorul liceului, profesor de latină și greacă, Emanoil Iliuț, fiu de țăran din județul Suceava, un om scund și holtei la cei cincizeci de ani ai săi, care locuia în liceu și supraveghea ca un vultur, de la înălțime, orice mișcare, iar dacă se întâmpla ca vreun profesor să întârzie la ore, era înlocuit automat de director, când acesta nu avea el însuși oră; dar vai de profesorul în culpă, căci până la pensionare nu mai întârzia niciodată. Însă bunătatea sufletească, înțelepciunea, rațiunea și spiritul de dreptate erau numai puține dintre calitățile descoperite mai târziu la acest om de o rară înțelegere a lucrurilor!

Nu știu cum era la celelalte licee din țară, dar dintre cele vreo cincisprezece licee din Cernăuți știu că niciun director nu avea grija și bunătatea față de copiii săraci și neajutorați așa cum o avea directorul nostru, Emanoil Iliuț și ajunge un singur exemplu care să certifice această afirmație. Încă din primul an de liceu, cu câteva săptămâni înainte de vacanța de Crăciun, a venit prin clase pedelul [om de serviciu la o instituție de învățământ] Tverț cu cartea mare și a citit câteva nume de

¹⁴ Slușanschi Barbu, poet, publicist și traducător (1908–1993). După o foarte scurtă perioadă de predare la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, în toamna anului 1931 a devenit bursier al Statului Francez la Universitatea din Strasbourg, apoi bursier al Școlii Române de la Fontenay-aux-Roses (1932–1933). A fost profesor de limba franceză la Cernăuți și București, șef al Serviciului de traduceri la Institutul de Cercetări Agronomice din București (1963–1970). A locuit pe str. Mitropolitul Silvestru nr. 3 (fosta Residenzgasse, astăzi Universitetska) – n. ed.

elevi care urmau să se prezinte în pauza mare de la ora unsprezece în holul sălii de gimnastică. Acolo, mai mulți maiștri croitori, cizmari și secretarul liceului, Lazăr Ropcean, și el fiu de țăran din Cozmin, se zoreau să ia măsura la ceea ce urma să se confecționeze până la vacanță, adică ghete, uniforme, paltonașe, căciuli și nu mică le-a fost mirarea părinților noștri când, la venirea noastră acasă în vacanța de Crăciun am scos din lădiță câte o pereche de ghetuțe nou-nouțe, de care nu mai avuseserăm noi până atunci. Devenise un obicei ca la vacanța de Crăciun să primim de la liceu ghete noi, dar făcute din bunătațe și înțelegerea dreptului și înțeleptului director, care din micile economii bugetare făcea această mare bucurie unor copii care nu-l vor uita până în ultima clipă a vieții lor.

Clădirea liceului nostru avea niște demisoluri în care administrația liceului nostru adăpostea niște prăvălii, printre care o librărie și papetărie, o frizerie, un depozit alimentar, de la care încasa anumite sume drept chirie și care sume erau folosite pentru acordarea de ajutoare materiale copiilor mai săraci, silitori și dornici de învățatură. Tot din aceste venituri, Liceul „Aron Pumnul”, singurul liceu din Cernăuți, poate chiar singurul din țară, administra o colonie de vară în satul „2 Mai” din Mangalia, unde erau duși și tratați în sezon elevii cu unele debilități fizice și propuși pentru un asemenea tratament de către medicul liceului. Astfel, în clasa întâi, în vacanța mare a anului 1933, am fost și eu în această colonie toată luna iulie; bucuria mea a fost de nedescris, mai ales că mi s-a dat ocazia să fac o asemenea călătorie cu trenul pentru prima dată în viața mea, în mod gratuit, și apoi să văd Marea Neagră, despre care nu știam altceva decât că arată ca o pată mare de albastru închis pe harta din atlas. Chiar în acel an se construia pe plajă clădirea cea mare a coloniei liceului, dar în acel an am fost cazați în corturi mari și spațioase, cu paturi de fier și pături, unde am dormit mai bine ca acasă, vara, în studoală [hambar, șură în care se păstrează grânele] pe paie ori pe fân. Mâncarea era foarte bună și îndestulătoare, administratorul taberei în acea vară fiind părintele profesor de religie Dimitrie Voievidca¹⁵, om de o rară bunătațe și care ne purta o grijă de două ori părintească. Făceam, printre altele, și excursii, mergând bineînțeles pe jos, cântând și înveselindu-ne așa cum nu visasem niciodată. Și totul era gratuit pentru copiii fără posibilități materiale. Am trimis acasă prima vedere de la Marea Neagră, care a constituit obiectul de admirație al tuturor [celor] care ne-au vizitat acasă o lungă perioadă de timp, minunându-se ce și unde a ajuns băiatul cel mai mic al familiei Gălățescu din Ostrița. În acea vreme, nimeni nu-și putea imagina că acest copil va ajunge și pe coasta Oceanului Înghețat de Nord, căci zodia îi prevestea drumuri lungi în zări îndepărtate. Ocazia nu a întârziat mult să apară, căci nici nu împlinisem cincisprezece ani când, în clasa a IV-a, anul 1935–1936, la liceul nostru s-a primit o circulară referitoare la un eveniment deosebit în viața școlară din țara noastră. Ministerul Învățământului, respectiv profesorul universitar dr. C. Anghelescu a avut inițiativa să înființeze la Colegiul Național „Carol I” din

¹⁵ Voievidca Dimitrie (1887–1965), preot, fiul folcloristului Alexandru Voievidca și fratele poetului George Voievidca. A fost profesor de religie la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava (1921–1927) și la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (1927–1940). A locuit pe str. Regele Carol nr. 11 a (fosta Gartengasse, astăzi Fedkovycha) – n. ed.

Craiova două clase paralele cu cele existente, cu elevi bursieri din mai multe licee din țară, printre care și de la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți. Astfel, directorul liceului a chemat în cancelaria sa mai mulți elevi din clasele a IV-a și a V-a, fii de țărani sau de alte categorii sociale necorupte, printre care eram și eu. După un examen amănunțit din mai multe puncte de vedere, s-a stabilit ca doi elevi din clasa a IV-a, printre care și eu, și doi elevi din clasa a V-a, adică Mihălceanu Gheorghe, fiu de țăran din Boian, și Cernușca Gheorghe, din Roșa, suburbie a municipiului Cernăuți, să mergem la Colegiul Național „Carol I” din Craiova ca reprezentanți ai acestui liceu, ai Bucovinei, să ne prezentăm la concursul pe provincii inițiat de profesorul C. Anghelescu. Împreună cu Constantin Ioanovici, fiul unui ofițer din armata de la Sadagura, și cu cei doi bucovineni din clasa a V-a, în plin trimestru din toamna anului 1935, am luat drumul Craiovei, traversând țara, adică un traseu de lângă frontiera cu Polonia și până la Dunărea albastră și la Jii. În Craiova Banilor olteni am fost primiți cu uimire, eu și Mihălceanu fiind îmbrăcați în costume naționale din Bucovina, pe care nu le mai văzuseră oltenii până atunci, crezând că acestea sunt doar de prezentare, dar, când au văzut că și schimburile noastre din lădițe erau la fel, au început să ne întrebe dacă nu cumva aceasta era uniforma liceului nostru din Cernăuți. Profesorul de istorie Ciuceanu mi-a spus că eu, care vin din țara fagilor, seamănă mai degrabă cu un brad, la care eu i-am răspuns că Bucovina are și întinse păduri de brazi, ceea ce mi-a atras simpatia lui, dar din păcate el ne-a părăsit chiar în acel an, pentru totdeauna, și la înmormântarea lui l-am plâns îmbrăcat fiind în același costum [în] care lui îi plăcea atât de mult să mă vadă purtându-l în clasă sau prin parcul „Romanescu”.

La numai cincisprezece ani, eu parcurgeam de mai multe ori drumul de fier din nordul până în sudul țării, cu lădița și lucrurile școlarului pe un trimestru întreg, și totul mi se părea un vis, o copilărie. Numai mama îmi purta de grijă și încerca să-și dea seama cât de departe merg de casă, dacă trebuia să călătoresc cu trenul timp de o zi și o noapte.

În clasă eram elevi din toate regiunile țării: din Maramureș, Transilvania, Moldova și Banat, inclusiv și din Oltenia, printre care și Bobin, fiul popii din Maglavit, dar ne împăcam bine, aveam profesori buni și înțelepți, eram silitori, învățam bine și le satisfăceam pretențiile, culegeam note bune și multe laude. Iar noi eram ambițioși, pentru că nu era vorba numai de meritul personal, ci de onoarea regiunii din care veneam și pe care o reprezentam, de aceea, când veneam acasă în vacanțe mergeam la Cernăuți și-i arătam directorului carnetul de note, acesta bucurându-se și urându-ne mai departe spor la învățătură și dorindu-ne să fim model de comportare. Cu toate ne împăcam la Craiova, dar nu pot spune același lucru despre limba oltenilor și mâncarea de praz sau alte specialități oltenesti. Calea Unirii, strada principală și de promenadă a oltenilor, era îmbâcsită de fum de carne prăjită, duhoare de țuică care se îmbiba în costumele noastre când mergeam spre parc, încât nu ieșea mirosul din ele timp de câteva zile, parcă noi am fi fost consumatori.

Nu pot spune că nu am învățat multe la colegiul din Craiova, dar nici nu pot spune că mai mult decât la liceul din Cernăuți, însă ceea ce este sigur este faptul că am agonisit în plus multe cunoștințe, nepunând la socoteală ceea ce am văzut de

când am plecat de acasă, de-a lungul drumului de sute de kilometri, găurile, orașele, capitala țării, am avut ocazia de a cunoaște oameni, de a vizita muzee, biblioteci, monumente, biserici, opere de artă, ceea ce desigur nu aș fi putut vedea și cunoaște stând numai la Cernăuți.

Dar cum totul în viață atârână de ceva și cum acest concurs fusese înființat la inițiativa unui om, la căderea guvernului și, deci, și a ministrului C. Anghelescu, clasele de bursieri s-au desființat, bursele s-au suprimat și noi am revenit de unde plecasem, după doi ani de experiențe extraordinare, cunoștințe și amintiri care cu timpul s-au veștejit și prăfuit, în parte.

Întors la Cernăuți am intrat la internatul de băieți români al „Societății pentru Cultura Română în Bucovina”, tot ca bursier, pe baza notelor ce le obținusem la Craiova. Acum, cunoscând viața de internat, m-am aclimatizat repede – condițiile de învățătură, trai și hrană fiind cam aceleași; pedagogii severi, directorul și mai aspru nu ne-au diminuat prea mult sentimentul singurătății noastre pe care îl aveam la Craiova. În anii de până în 1940, cu atâta bogăție și belșug în țară, mâncarea la internat era destul de slabă – calitativ și cantitativ – poarta fiind încuiată întocmai ca la o închisoare, păzită de un portar militaros, iar ieșirea în oraș chiar pentru a cumpăra un covrig era posibilă numai cu bilet de voie semnat de director. Vedeam cum se taie porcii mari și grași în fundul curții – care fuseseră crescuți și îngrășați cu o parte din hrana noastră –, dar din ei noi nu ne alegeam decât cu chișcă cu sânge și ceva tocană, jamboanele fiind destinate musafirilor candidați la mâna fiicei directorului nostru!

Ca o cauză a subnutriției noastre, internatul nostru era mereu în carantină pentru oreion, scarlatină, gripă, noi, elevii, lipsind astfel zile sau săptămâni în șir de la cursuri; astfel rămâneam în urmă cu învățătura, cu tezele, iar consecințele se vedeau în faza de pregătire a bacalaureatului. Spălatul cu apă rece, așa cum curgea de la robinet și fără cămașă pe noi, căci altfel simțeam de îndată pe spate trestia directorului sau cureaua pedagogului, frigul din dormitoare mari, cu peste treizeci de paturi și cu două sobe care scoteau mai mult fum decât căldură, frigul din sălile de meditație, care ne amorțea pe bănci – acestea erau condițiile în care trebuia să învățăm și să ne pregătim pentru bacalaureat, pentru viață, pentru societate!

La liceu am avut, în tot cursul superior, eminenți profesori și pedagogi de înaltă conduită, în frunte cu directorul liceului; dintre aceștia sunt de menționat: profesorul doctor Amuliu Liteanu¹⁶, de latină, doctorul Vasile Săveanu¹⁷ – la limba franceză, doctorul Gheorghe Hoinic¹⁸ – la germană, doctorul docent Teodor Balan¹⁹ –

¹⁶ Liteanu Amuliu (1883–1958), dirijor, filolog. A fost profesor de limba latină la Liceul „Aron Pumnul” și apoi director la Liceul nr. 3 din Cernăuți. A locuit pe str. Titu Maiorescu nr. 5 (fosta Mikuliczgasse, astăzi Kotliarevskogo) – n. ed.

¹⁷ Săveanu (Sauciuc) Vasile, doctor în filologie, profesor de limba franceză la Liceul „Aron Pumnul”. Era fratele profesorului universitar Theofil Sauciuc-Săveanu. A locuit pe str. Universității nr. 14 (fosta Universitätsgasse, astăzi Universitetska) – n. ed.

¹⁸ Hoinic Gheorghe, doctor în filologie. A fost și profesor de germană și română la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava (1912–1919). A locuit pe str. Dimitrie Cantemir nr. 5 (fosta Römbergasse, astăzi Shkilya /Vasylja) – n. ed.

¹⁹ Balan Teodor (1885–1972), istoric, profesor de istorie și geografie la Liceul „Aron Pumnul” (1918–1940), director la Arhivele Statului Cernăuți (1929–1940), cadru didactic la Universitatea din

la istorie și alții, care ne-au rămas pentru tot restul vieții ca niște făclii luminoase pe drumul ce ni-l pregătea destinul.

În ultimele clase de liceu, nivelul cunoștințelor noastre era destul de ridicat, conținutul manualelor școlare fiind parcurs încă din primul trimestru, celelalte două trimestre transformându-se în adevărate colocvii și seminarii pe marginea unor cărți și materiale suplimentare recomandate de profesor care, în această fază, devenea un adevărat îndrumător al unor teze de diplomă.

Clasele din seria A scăpaseră de profesorii care proveneau din fosta școală austriacă și care, o parte, mai dăinuiau la clasele din seria B, până ce aveau să fie pensionați, așa încât m-am bucurat de cel mai select corp didactic, demni urmași ai lui Arune și numai așa se explică faptul că la examenul de bacalaureat, sesiunea iunie 1940, nu numai că nu a fost niciun amânat, dar nu a existat medie sub nota șapte, iar președintele comisiei – eminentul profesor de la Universitatea din București – Gheorghe Florian a felicitat corpul profesoral și bacalaureații Liceului nr. 1 „Aron Pumnul” din Cernăuți, afirmând că suntem cu toții demni de renumele liceului în care a învățat și Mihai Eminescu.

În cadrul liceului nostru ființa o societate cultural-artistică, „Steluța”, care, sub îndrumarea unor inimoși și talentați profesori, în frunte cu profesorul de muzică Sava Arbore²⁰, recruta tinere talente la declamare de poezii, pentru cânt, solo ori în grup, interpretări muzicale la diferite instrumente, pentru interpretări de piese sau scenete și, de câteva ori pe an, pregătea o șezătoare – la „Steluța” – care atrăgea numeros public din rândul elevilor și elevelor din Cernăuți, cât și al foștilor elevi acum deveniți membri ai acestei societăți, bucurându-ne cu toții de clipe de neuitat.

Orașul Cernăuți devenise, însă, un important centru cultural, muzical și artistic chiar pe timpul administrației austriece, viața culturală fiind susținută de „Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina” în frunte cu familia Hurmuzachi de la Cernaucă, cu Dionisie Bejan, Iancu Flondor și alți urmași demni de pomenit. Devenit mai apoi centru universitar, în Cernăuți iau ființă mai multe societăți academice studențești ca: „Arboroasa”, al cărei al doilea președinte a fost înflăcăratul bucovinean de la Stupca, Ciprian Porumbescu; societatea academică „Dacia”, societățile academice „Bucovina”, „Junimea” și altele, adevărate universități culturale cunoscute, iubite și așteptate în întreaga Bucovină. Încă din ultimele clase mă gândeam la care mă voi înscrie, deși frații mei au fost membri la „Junimea”, Vasile fiind chiar președinte în două sesiuni; nu eram decis să-i urmez exemplul sau mai degrabă să merg la Ciprian, la „Arboroasa”, unde erau membri, în majoritate, fiii de țărani din Bucovina. N-am ajuns însă la nicio hotărâre, pentru că nu-mi alesesem încă profesia; voiam să urmez medicina, să ajung doctor la noi în sat și în acest gând stabilisem și locul unde voi ridica dispensarul medical: lângă ogorul nostru din Săliște, la bifurcația drumul spre biserică; dar cum la Cernăuți nu

Cernăuți (1932–1940), autor a numeroase studii și volume de documente privitoare la istoria Bucovinei. Locuia în Cernăuți, str. General Mircescu nr. 10 (fosta Landhausgasse, astăzi Sheptitskogo) – n. ed.

²⁰ Arbore Sava, profesor de muzică, locuia pe str. General Averescu nr. 86 (fosta Morariugasse, astăzi Petra Sagaydachnogo) – n. ed.

era facultate de medicină, ci numai la Cluj și Iași, urma ca mai apoi să mă stabilesc asupra societății culturale la care să mă înscriu. Eram atât de dornic să ajung student, să urmez la o facultate cursurile ce mi le-am ales, să fiu independent la căminul studențesc, să învăț, să dansez, să cunosc o altă lume decât cea din școală și internat, să-mi fac straie nemțești cât mai frumoase, să fiu „domn” așa cum își dorea mama!

Costică, care a făcut Școala normală, a ieșit învățător, pe leafa lui, într-un sat, dar eu abia acum începeam drumul spre dorință.

Tata, un bărbat frumos, bine proporționat, cu o fizionomie distinsă și blândă, cumpătat în toate, cinstit, corect și milostiv, cuviincios și drept, bun și iubitor de copii, era un om foarte harnic și muncitor, cunoscut în sat ca primul la lucru pe ogor, unde rămânea ultimul la plecarea tuturor din țarină, spre casă. Era un cosaș neîntrecut, ara și semăna ogorul cum nimeni altul nu-l făcea, la sapă și la seceră nimeni nu se ținea după dânsul; dar toate acestea îi cereau un efort deosebit, obosea dar nu se arăta, transpira mult și consuma apă câte o cofă odată, foarte adesea căzând grav bolnav. Într-o vară, după un asemenea efort la cosit și prins de o ploaie cu gheață pe câmp, fără niciun adăpost, a contractat o dublă pneumonie și lac de sudoare a zăcut aproape în agonie pe patul din cas-acea-mare, noi toți plângând în jurul lui.

Mama și fratele mai mare l-au dus pe brațe în căruță și l-au dus la medic, la dispensarul din Cozmin, că numai acolo era un dispensar medical și de acela depindea satul nostru. Am plâns rugându-i să mă ia și pe mine, să fiu și eu cu tată, să văd dispensarul, medicul, să văd ce este și ce-i spune; aveam doar vreo zece ani și ca oricare copil eram curios și mai ales eram dornic de plecare oricând și oriunde, oricât ar fi fost de greu. În cele din urmă m-au luat cu ei. Am văzut acolo un domn înalt și frumos, în halat alb și cu bărbuță albă, venind cu ceva în mână la căruța în care era tata, în curtea dispensarului; i-a luat temperatura, a mers înapoi în dispensar și a revenit cu ceva ce tata a trebuit să înghită cu un pahar de apă; apoi mama cu o hârtie în mână a plecat la farmacie și a revenit degrabă, pentru că farmacia era alături de dispensar. Am văzut cum doctorul îi ridică tatei mână de la mână dreaptă și-i face ceva, o injecție, apoi i-a tras mâneca la loc, i-a mai dat câteva sfaturi mamei, după care am plecat spre casă. Tot drumul și tot timpul mai apoi m-am gândit la doctor, care a făcut un așa mare lucru ca să-l scape pe tata de la moarte. De atunci mi-a intrat în cap dorința arzătoare să mă fac și eu doctor, să ajung într-un sat frumos, poate chiar aici la Cozmin, dacă va fi loc, și să ajut și eu pe toți bieții țărani necăjiți și lipsiți de orice ajutor în fața morții, așa cum făcuse doctorul acela cu tatăl meu.

Așa am prins eu dezgust de popă, care ducea oamenii la groapă, pe când eu voiam să-i vindec, să poată lucra mai departe, să fie cu copiii lor așa cum îl doream noi pe bunul nostru tată, mereu cu noi și între noi, bun și iertător cu toate șotiile pe care le făceam.

La terminarea liceului, iată-mă-s, dară, Hannibal ante portas. Trecut de primul mare prag și gata să pornesc pe drumul viselor mele de copil, cu bacalaureatul luat cu succes.

Am plecat de îndată acasă, să le spun părinților că am trecut examenul de bacalaureat, că sunt bucuros și că de-acum urmează să mă pregătesc pentru facultatea de medicină, dorință pe care ei mi-au cunoscut-o mai demult, deși tata, om credincios, m-ar fi dorit popă în satul nostru, decât doctor pe cine știe unde.

Ajuns acasă, la sfârșit de iunie era secerișul în toi, așa că din prima zi am plecat la câmp, mai ales că acasă era numai fratele meu geamăn, Costică, care terminase și el școala normală de învățători și-și aștepta numirea în vreun sat unde era loc vacant, pentru că în Ostrița sau în satele învecinate nu se știa a fi vreunul. Ilie, fratele mai mare, era pe „zonă”, la Zastavna, la frontiera cu Polonia, surorile erau măritate, așa că noi eram acum salvarea seceratului la grâu și la secară, la transportul și depozitarea grânelor în studoală, doar îmblătitul se făcea iarna, când noi nu eram acasă.

Tata pleca la muncă dimineța, devreme, când trăgeau zorile, la orz, la trifoi și mai avea și niște fân de cosit peste Prut; noi am mai fi dormit în studoală, pe fân, căci era liniște și aer mult, dar mama ne scula și ne ruga să mergem la seceră cât este răcoare și că om dormi după ce om termina de secerat și de adus acasă, să nu vie vreo grindină să trântescă tot lanul la pământ, tocmai acum când este grâul copt și se scutură. Așa plecam noi, dis-de-dimineță, somnoroși și căscând, la secerat, dar ajunși în lan ne întreceam muncind până venea mămuca cu mâncare, cu zeamă și pui cu smântână, mămaliguță caldă și o cofă de apă rece de-acasă, de la noi de la fântână, căci aici erau departe izvoarele și am fi pierdut prea mult timp să mergem după apă.

Noaptea, legam snopii și-i făceam clăi, în cruce, cum făcea și tata, care venea și el la noi de la cosit, să ne dea o mână de ajutor, căci mama trebuia să stea acasă să se îngrijească de gospodărie, de vaci, porci și păsări, căci cineva trebuia să se ocupe și de acele vietăți.

Astfel, am secerat noi și am strâns cam tot ce era de strâns și ne pregăteam de Sânpetru, când la Cernăuți avea loc târgul anual cu tot felul de bazaconii: scrâncioburi, măscărici de tot felul; iarmarocul, cum îi spuneau țăranii, se ținea în Austriaplaț²¹, unde nu încăpeai de tot felul de felul de mărfuri și de hoți, cu tot felul de întâmplări de-a lungul unei săptămâni cât dura târgul, încât aveam ce râde o lună după târg.

Însă în ziua de 28 iunie 1940, cu o zi înainte de iarmarocul de Sânpetru, soția fratelui Gheorghe, care era concentrat, fiind la noi de câteva zile, a dorit să meargă la iarmaroc să facă ceva cumpărături și să pună o scrisoare la poștă pentru fratele nostru și soțul ei; a plecat cu fratele meu, Costică, după ce au înhămat la căruță doi cai, au pus în căruță câte ceva de vânzare, urmând să facă cumpărături, căci, slavă Domnului, nevoie aveam de multe: de zahăr, sare, orez și multe altele.

Cum stăteam eu în pomăt [livadă], la umbra părului cel mare de Sintilei și citeam o carte, tot timpul muncit de gândul de a mă hotărî unde să-mi încerc

²¹ În perioada interbelică, Piața Ghica Vodă; în perioada sovietică, Piața Sovietică; după 1991, Piața Unirii – n. ed.

norocul la examenul de admitere la medicină: la Iași sau la Cluj, deodată vine mama la mine, cu totul schimbată la față și-mi spune că Cecilia a venit de la târg pe jos, că pleacă de îndată la Pomârla, la părinții ei, și că pe Costică l-a luat armata română, cu căruța cu tot, în care i-a încărcat muniție și fug cu toții spre Siret că vin rușii. Cum eram eu așa scufundat în meditație, la început nu am înțeles nimic, căci dacă ar fi fost un fulger sau un trăsnet aș fi auzit un zgomot, aș fi văzut lumină, dar așa lucruri de necrezut ce le auzeam de la mama mi-au creat impresia că visez. M-am sculat de jos, am făcut câteva ocoale prin pomăt, am gustat din perele care altădată erau atât de gustoase și parfumate și acum păreau leșioase, fără gust, am venit în casă și am rugat-o pe mama să-mi mai spună o dată acele lucruri de necrezut. Cecilia era gata de plecare, cu poșeta în mână și încă ceva și la fel mi-a spus și ea: că armata română fugea spre România, că vin rușii.

Nu aveam nicio posibilitate să aflu mai mult, căci în sat nu era niciun aparat de radio; nu știu dacă la școala din centru vreun învățător să fi avut vreo galenă, dar nu-mi venea să plec nicăieri și nici nu-mi venea a crede nimic.

Am ieșit în țarină, pe deal, să văd cerul mai de aproape și, într-adevăr, pe șoseaua Cernăuți–Dorohoi care trecea peste câmpul nostru am zărit mașini, camioane, oameni mergând pe jos, birje și căruțe, puhoi de bărbați, femei și copii, unii chiar în brațele mamelor, vaiete și plânsete ca după mort, o coloană nesfârșită care mășăluia spre podul de la Ruginoasa, spre Herța-Dorohoi, spre România.

Armata română, unitățile din Cernăuți și de pe zonă, se retrăgeau pe cealaltă șosea, spre sud, pe la Ceahor, Cozmin, Tereblecea, ceea ce nu se putea vedea de la noi, însă se auzise un zgomot înfiorător.

Până atunci nu avusesem nici-o noapte albă, doar nopțile prelungite când învățam pentru bacalaureat, în ultimul trimestru, când eram în gazdă la familia Todorean²² pe strada Romană nr. 150; dar acum nu-mi venea somnul, nu puteam dormi, deși țineam ochii strâns închiși și mă perpeleam că nu am cu cine să schimb o vorbă, Costică fiind dus iar cu părinții, nu aveam ce să vorbesc despre ceea ce se petrecea în acele clipe istorice. Totuși, ceva deosebit se petrecea pentru că se auzea un vuiet surd, venit de departe, nedefinit, iar câinii lătrau a pagubă ca în nopțile lungi de iarnă când dădeau lupii năvală la vreo gospodărie, la porci ori la oi.

A doua zi fiind zi de sărbătoare, Sânpetru, am auzit clopotele trăgând la biserică și cum tata se pregătea să meargă ca de obicei, a zis să merg și eu; deși cam prea de dimineață am plecat amândoi la biserică ce se afla în mijlocul satului; nu am mers prin sat, ci prin câmp, ca să putem vedea mai bine ce este pe șosea, mai ales la podul peste Drihalui, punct obligatoriu de trecere spre și dinspre Cernăuți.

²² Familia lui Ion Todoreanu, militar în armata română. Ion și fiul acestuia, Ștefan (născut în 12 decembrie 1931), originari din Ostrița, s-au refugiat în luna noiembrie 1940, cu ajutorul Comisiei germane de repatriere, în Cracovia și, ulterior, la Wrocław, în Polonia ocupată de naziști. În luna mai 1941, aceștia au reușit să revină în România, stabilindu-se în orașul Câmpulung Moldovenesc. Familia Todoreanu a revenit în capitala Bucovinei în toamna anului 1941 însă, în primăvara anului 1944, în fața ofensivei sovietice, s-a văzut nevoită să se refugieze la Timișoara. Informația a fost furnizată de Ștefan Todoreanu, fost cercetător la Institutul de Fizică Atomică din București, în 28 iunie 2013 – n. ed.

Am rămas înlemniți când am constatat că la ambele cârciumi de la capetele podului erau camioane pavoazate cu steaguri și table mari, difuzoare și muzică țipătoare din care nu prea înțelegeam nimic, doar atunci când se puneau plăci cu muzică moldovenească, urmate de intervenții zgomotoase și vesele date de un „moldovean” din Basarabia în uniformă căzăcească și cu multe pistoale la centură. Se spunea că „marele Stalin, pe care îl vedem în tablou, a ordonat eliberarea noastră de sub exploatarea cruntă a valahilor și că de acum vom fi liberi și fericiți cum n-am mai fost noi niciodată”.

Pentru că să vedem „fericirea” coborând din cer ca ploaia de pe norii sfântului Ilie ne-am dus la biserică, dar slujba a fost foarte scurtă, oameni puțini și îngroziți de cele ce se întâmplau sub ochii lor, părădind totul un vis urât.

Am plecat cu tata spre casă, ducând în mână constituția U.R.S.S. și alte broșuri și fițuici de propagandă primite la pod de la armata „eliberatoare” și ne frământam mintea să înțelegem de cine ne eliberaserăm, că nu fusesem ocupați de nimeni și cum de am fost părăsiți într-un mod atât de rușinos de armata română, fără să tragă cel puțin un foc de armă pentru a speria ciorile!

România și românii de la București nu au avut nici-un cuvânt de spus; pe românii din Vechiul Regat nu i-a interesat Bucovina de nord decât pentru stoarcerea averilor și bogățiilor naturale ale acestui ținut atât de greu încercat de-a lungul vremurilor. Oare nu s-a găsit nici-un om – bun român – care să nu ne lase pradă ocupanților, care atât de ușor deveneau noii stăpâni ai „dulcei Bucovine”, „veselă grădină”; oare nimic nu s-a putut face pentru această glie, curat românească, floare între flori?

Dacă am fi strigat și morții s-ar fi ridicat din mormintele lor și ne veneau în ajutor; venea Ștefan de la Putna, veneau Alexandru și Mihai să conducă plăieșii și arcașii, călăreții și pedestrașii care să ne ducă la victorie, precum Mureșanu spunea: „Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină, decât să fim sclavi iarăși în vechiu-ne pământ!”. Dacă am fi strigat de două ori și codrii ne-ar fi venit ajutor și nu am fi ajuns la rușinea că o armată glorioasă să fugă în taină, noaptea și în debandadă, ducând cu sine ceea ce se mai putea prăda de la populația pașnică, lăsată fără nici-o apărare, zălog la noii și viitorii stăpâni.

Ghica [Grigore al III-lea Ghica] și-a dat capul domnesc pentru oprirea năvălitorilor de la apus, dar pentru cei ce veneau acum din răsărit nimeni n-a ridicat măcar un deget, așa gândeau bucovinenii rămași pe locurile lor după acea zi de 28 iunie 1940.

Rătăceam zile întregi prin oraș și nu mai recunoșteam nimic: liceul, internatul, străzile, grădina publică, toate erau altele, totul era altfel decât cunoscusem eu; nimic nu mai era ca înainte, transformarea se petrecuse atât de repede, era atât de mare încât și se părea că sunt în altă parte și nu acolo unde-mi trăisem anii grei de școală, e drept în frig, foame și suferință, dar era Cernăuțiul nostru, orașul unde începusem să-mi făuresc drumul spre viitor.

Tancuri și blindate, mașini și camioane militare, difuzoare și steaguri cu secera și ciocanul, militari de diferite grade formau mulțimea care saturase totul,

aerul, străzile; nu se mai vedeau civilii, decât ici-colo câte unul, care să se oprească, cunoscându-se, să schimbe o vorbă unul cu altul și asta de frica de a nu fi bănuți de ceva, că intrase în oasele tuturor localnicilor de atâta muscălimă câtă năvălise în oraș. Rulourile trase la geamurile fostelor magazine și ale caselor părăsite în grabă de localnicii care au apucat să fugă completau aspectul sumbru al orașului, care până mai ieri, până la ultimul târg de vară de la Sânpetru fusese un oraș în plină dezvoltare și înflorire, iar acum fiind ocupat de corbii răpitori în uniformă și zale.

Mai căutam încă la liceu listele cu rezultatele examenului bacalaureat – sesiunea iunie 1940 – când m-am întâlnit cu colegul Plopa Gheorghe, din Roșă, primul și singurul coleg pe care îl întâlneam în aceste zile de restriște. Ne-am plimbat amândoi în uniforme kaki de elevi, căci alte haine nu aveam, prin oraș, în grădina publică la Dominic – parcul din spatele Mitropoliei – conducându-l în drumul spre Roșă și ne întrebam dezorientați ce avem de făcut, cum să ne prezentăm noi la un examen de admitere fără nici o dovadă că am absolvit bacalaureatul, iar de diplome nici vorbă. Ne-am hotărât să mergem amândoi la Guvernământ, acolo fiind instalată noua conducere a profesorilor și să ne interesăm de diplomele noastre de bacalaureat și unde, când și cum ne putem înscrie la o facultate.

La Palatul administrativ, unde era instalată noua conducere a provinciei răpite pentru a doua oară, am ajuns printre santinele pe la un birou de civili, spunând că suntem absolvenți de liceu, că am trecut examenul de bacalaureat în luna iunie și am dori să știm de unde putem ridica diplomele cu care să mergem să ne înscriem la admiterea într-o facultate.

Un civil, într-o limbă basarabeană ce aducea a românește, a întrebat la ce facultate dorim să mergem și ce am dori să ajungem, ne-a mai spus că nu trebuie să ducem grijă, că trebuie să învățăm rusește și când vom ști să vorbim rusește să ne întoarcem la el căci ne va înscrie la Harkov la ce facultate vom dori noi, doar că trebuie să dovedim încredere și dragoste pentru patria noastră – Uniunea Sovietică. Am ieșit amândoi din Palat, ne-am așezat pe o bancă din fața parcului „Arboroasa” gândindu-ne la cele spuse de celovec [om, aici în sensul de funcționar sovietic]. Atunci, ca și cum ar fi „cântat cocoșul a treia oară”, mi-am adus aminte de vorbele mamei „ai carte, ai parte!”. Dar ce aveam eu acum după opt ani de trudă, lipsuri, foame și muncă asiduă depusă în credința că-mi voi făuri un viitor mai bun, o viață mai omenească; ce mai rămânea din dorința mea de a-mi pune viața în slujba omului, a celor bolnavi și suferinzi? Oprindu-mi ochii pe crucile de pe turnurile catedralei din stânga noastră în care de atâtea ori intrasem să mă rog la Dumnezeu să-mi ajute la examene, mi s-a luminat deodată mintea și i-am spus lui Gheorghită: „Hai, să te conduc spre casă, pentru că nu am unde merge”; până la noi ar fi fost vreo doisprezece kilometri, în parcul Dominic ne-am oprit pe aceeași bancă pe care stătusem cu câteva zile mai înainte; i-am împărtășit colegului meu gândul care-mi venise mai înainte în fața catedralei: „hai, să mergem în țara noastră, în România, căci vom găsi noi în cele din urmă oameni care să ne creadă, să ne înțeleagă, să ne ajute!”.

Era la mijlocul lunii iulie, era cald, căldură arzătoare, iar noi eram flămânzi, obosiți și foarte amărâți de situația în care ajunsesem. Ne-am despărțit destul de târziu, după amiază; el a plecat la părinții și surorile lui, să le împărtășească gândul nostru, eu am plecat de-a lungul străzii Române, cale de vreo patru kilometri la gazda mea, familia Todorean, oameni foarte cumsecade, plecați spre oraș din satul nostru ca să-și poată ține copiii la școală, să-și câștige o existență mai ușor. Am stat cu ei de vorbă toată noaptea, urmând a doua zi să mă întâlnesc din nou cu colegul meu, Ghiță, să ne sfătuim și a rezultat că aceasta este singura noastră cale, pentru că rămânând aici, la ruși, nu ar fi fost soarta care să ne suradă nouă, românilor.

Timpul trecea, paza la frontieră se întărea; rușii aveau instalații de semnalizare, câini și pază întărită, încât orice clipă pierdută era în detrimentul nostru.

La întâlnirea mea cu Ghiță din grădina publică, ultima întâlnire în acel loc din viața noastră, la 19 iulie 1940, am stabilit ferm că vom pleca în România, despărțindu-ne cu înțelegerea de a ne reîntoarce la gazda mea, pe strada Romană nr. 150, în data de 20 iulie, adică a doua zi; între timp eu am plecat acasă, la părinți, să le aduc și lor la cunoștință hotărârea pe care o luasem, să-mi iau rămas bun de la bunii mei părinți, eu fiind cel mai mic dintre copii și care urma să părăsesc și eu casa părintească. Tata era la câmp, la coasă, peste Prut, iar mama scotea plăcintele din cuptor pentru că a doua zi era Sfântul Ilie; sărbătoare mare; acasă nu mai era nimeni, toți frații erau în armată, Costică fusese dus de armata română în retragere, fratele Vasile²³ era la Paris; așa că nu am avut de la cine să-mi mai iau rămas bun, decât de la mama. I-am spus că urma să plec cu un coleg în România; cum și pe unde nici eu nu știam, dar că dimineața următoare urma să ne întâlnim la gazda mea din Cernăuți. Mămuca nu a zis decât „Dumnezeu să vă ajute!”, mi-a dat ceva să mănânc, parcă niște găluște în foi de sfeclă roșie peste care a pus smântână, dar nu am reușit să înghit nimic, parcă-mi era gâtul sigilat. Mi-a pus în geanta de școală o plăcintă caldă, scoasă atunci din cuptor și unsă cu zahăr, mi-a dat câteva ouă fierte și ele în grabă și un bulgăraș de brânză care se afla tocmai atunci în strecurătoare. Mama îmi știa dorința de a mă face doctor și deci era pregătită cu gândul că oricum voi pleca la Cluj sau la Iași, dar plecarea mea de acum era cu totul altceva, care nu putea ști unde și pentru cât timp și dacă vom mai reuși vreodată să ne vedem. Însă eu mă grăbeam pentru că aveam de făcut drumul întors la Cernăuți încă doisprezece kilometri, pe jos. Înainte de plecare, mama s-a urcat în pod, de unde s-a întors cu ceva în mână; era o sticlă de agheasmă cu care m-a stropit și m-a binecuvântat să fiu păzit și apărut de toate necazurile, să trec ușor dincolo și să le dau de știre îndată ce voi putea și cum voi putea, apoi mi-a dat o Epistolă, o cărticică roșie, cu „Visul Maicii Domnului”, pe care o avea mama din copilăria ei, spunându-mi să o port la mine mereu, să n-o las de lângă mine niciodată, că-mi va aduce noroc și scăpare de orice necaz, boli sau greutăți. I-am

²³ Gălătescu Vasile (14 februarie 1910 – 13 noiembrie 1966), jurist și economist, doctor în economie al Universității din Paris. A lucrat la Banca Națională a României, fiind implicat în realizarea reformelor monetare din anii 1937 și 1952 – n. ed.

sărutat mâna și am plecat repede să nu-mi vadă lacrimile, doar eram băiat mare și cu carte, așa cum își dorise atât de mult mama.

Ajuns la Cernăuți, noaptea târziu, n-am reușit să dorm aproape deloc, nu din pricina drumului lung făcut pe jos, dus-întors în luna lui iulie, nici din cauza foamei, neputând nimic înghiți, ci din cauza gândurilor și întrebărilor care-mi săgetau capul. Căci nu știam cum o să trecem noi peste frontieră, pentru că despre ea nu prea știam mai nimic. Este adevărat că prin luna mai, din acel an, când nu-i trecea nimănui prin gând că vom fi despărțiți de Rusia printr-o frontieră pe uscat, bunul nostru director Iliuț a organizat o excursie de o zi, cu un autobuz, la Cetatea Hotinului; fusesem luat și eu în această excursie, care nu m-a costat de altfel niciun ban. A fost prima și ultima excursie făcută împreună cu directorul liceului și câțiva profesori și vreo treizeci de elevi; atunci am văzut Nistrul, Cetatea Hotinului și casele de la Cristinești ale familiei Hajdeu, la întoarcere am văzut Cernauca și casele familiei Hurmuzachi, amintiri care nu se vor șterge din mintea mea decât odată cu mine. Dar ceea ce mi-a rămas în minte ca un fior, a fost vederea patrulelor de grăniceri de pe partea dreaptă a Nistrului, patrulele noastre, și dincolo, nu prea departe încât se vedeau foarte bine, grănicerii ruși, în uniforma lor cenușie, înarmați cu tot felul de arme și care ni se păreau – așa i-am văzut noi atunci – foarte fioroși. La gândul că s-ar putea să dau peste ei mă îngrozeam și îmi pieria orice elan.

Dis-de-dimineată, când abia se trăgeau zorile, bunul și neasemuitul meu tată era în curtea gazdei mele, așezat pe un butuc și aștepta să mă vadă înainte de a pleca spre necunoscut. Nici el nu dormise toată noaptea. Când s-a întors acasă de la cosit și a auzit că și eu, ultimul dintre copiii care-i mai rămăsese acasă și cel mai mic, vreau să plec, nu l-a răbdat sufletul și a plecat după miezul nopții spre Cernăuți, să mă binecuvânteze înainte de plecarea mea cine știe pe unde și pentru cine știe câtă vreme. A venit și colegul meu, Gheorghită Plopa; am mai zăbovit cu toții puțin și, luându-ne rămas bun de la toți, m-am apropiat de bunul meu tată, care a stat tot timpul acesta în picioare contemplând clipa, i-am sărutat mâna, iar el cu lacrimi în ochi m-a sărutat pe frunte, pentru prima și ultima oară din viața mea. Apoi, binecuvântându-ne pe amândoi, ne-a spus „Dumnezeu să vă aibă în pază!”, urmărindu-ne cu privirea până ce am dispărut după ogoarele cu porumb înalt și verde ca buratecul.